

Transatlantik İlişkilerde Yeni Dönem: Liberal Uluslararası Düzenin Yeniden İnşası

Tuğçe Samsun*

2019 Münih Güvenlik Konferansı'na dünyanın batısızlaştığına, Batı'nın sahip olduğu "demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü" gibi değerleri kendi için de dahi yitirdiğine yönelik ortaya konulan "Batısızlık" kavramı damgasını vurmuştu. Transatlantik İlişkilerde anlaşmazlıklar her ne kadar Donald Trump döneminde başlamamış olsa da bu dönemde transatlantik ittifak açısından yaşanan olumsuz gelişmeler çatlağın derinleşmesine neden olmuş ABD'nin 1945 yılından beri öncüsü olduğu liberal uluslararası düzenin artık sonunun geldiğine yönelik söylemler çoğalmıştı. Joe Biden ise aynı konferansta yaptığı konuşmada Amerika'nın geri döneceğini ve güzel günlere dönüş yapacaklarının sözünü vermişti. Geçtiğimiz Kasım ayında yapılan ABD başkanlık seçimlerinin sonucunda Biden'in başkan seçilmesi bu nedenle Avrupa için "dostluk, ortaklık ve birlik" söylem-

lerinin bir kez daha önem kazanması, liberal uluslararası düzeni oluşturan uluslararası örgütlerin ve transatlantik ittifak ilişkisinin yeniden şekillendirilmesi için bir umut demektir. Transatlantik ittifakının dönüşümünü ele alacağımız bu yazıda öncelikle Trump döneminde transatlantik ittifak döneminde yaşanan gelişmeler incelenecek, Biden yönetiminin üstünde durduğu konular belirtilerek, önümüzdeki dönemde gündemine tanık olacağımız ABD ve AB ilişkilerinin odak noktalarına değinilecektir.

Trump Dönemi ve Transatlantik Çıkmazı

ABD ile Avrupa Birliği arasındaki anlaşmazlıkların geçmişi eski olsa bile bu anlaşmazlıklar genellikle Irak savaşı, savunma harcamaları gibi belirli konular etrafında gerçekleşmişti. Donald Trump döneminde ise anlaşmazlıkların temelinde belirli olaylar değil ittifakın varlığının yer alması,

Trump'ın izlediği "Önce Amerika" politikası, ilişkilerin asimetrik doğası da düşünüldüğünde hem transatlantik ittifak hem de Avrupa Güvenliği için zorlukların başlangıcı anlamına geliyordu. Bununla birlikte bu dönemde ABD'nin Dünya Sağlık Örgütü'nden çekilmesi, Obama döneminde gerçekleşen İran Nükleer Antlaşması'nı İran'ın nükleer silah üretmesini durdurmayacağını öne sürerek "tarihin en kötü antlaşması"

olarak yorumlaması ve İran'a yaptırım uygulama kararı, NATO üyesi AB ülkelerinin savunma harcamalarına yönelik yaptığı eleştiriler anlaşmazlıkların çeşitlenmesine neden olmuş ve bu durum AB tarafından endişe ile karşılanmıştı. ABD başkanı olduğu dönem süresinde Trump'ın dış politikada izlediği yıkıcı tutum ve tartışmaya açık olmayan yapısı ilişkilerde yaşanan sorunların çözülmesini engellemiş Eski Savunma

Bakanı James Mattis gibi yapıcı diyalog taraftarı danışmanların ayrılması ile AB için ABD ile çalışmak daha zor hale gelmişti. (Röttgen, 2019) Trump'ın bir yandan Rusya'yı eleştirmekteki isteksizliği diğer yandan ise Obama'nın Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline verdiği yanıt olan Avrupa Güvence Girişimi'ne (ERI) verdiği desteği sürdürmesi hatta arttırması ise retorik ve politik faaliyetlerin farklı olabileceği konusunda AB'yi bir derece rahatlatmış ve AB'nin güvenlik ve savunma konusunda ABD'ye bağımlı doğası göze alındığında üye devletler Trump'ı sert dille eleştirmekten kaçınmışlardı. (Shapiro & Pardijs, 2017)

Biden Dönemi ve Dış Politika Öncelikleri

Dünya, Başkanlık seçimlerinin sonucunu endişe ile beklerken ABD'nin 4 Kasım'da Paris İklim Anlaşması'ndan ayrılması Trump'ın çok taraflılığa ve normlara dayalı düzene sırt çevirmesindeki son girişimi olmuştu. (Lazard, 2020) Biden'ın seçimi kazanması ise bu açıdan AB liderlerinin rahat bir nefes almasını sağladı. Biden konuşmalarında ve makalelerinde başkanlığının birinci gününde iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik imzalanan Paris İklim Antlaşması'na ve Dünya Sağlık Örgütü'ne yeniden katılacağını dile getirmiş, Tahran'ın uyum sağladığı takdirde İran Nükleer Antlaşması'na geri dönebileceğini açıklamıştı. Demokratik kurumları güçlendirmek ve demokratik değerlerden uzaklaşan devletlerle yüz-

leşmek için dünya demokrasilerini bir araya getiren Demokrasi Zirvesi düzenlemeyi planladığını belirtmişti. Çin konusunda ise Biden ortak çıkarların kesiştiği noktalarda iş birliği yapmayı Çin'in tacizci davranışlarına ve insan haklarına yönelik ihlallerine karşı koymak için demokratik değerlerin paylaşıldığı ülkelerle birleşik bir cephe oluşturma çağrısında bulunmuştu. (Jr., 2020) Bunlara ek olarak, Trump'ın terk ettiği, BM İnsan Hakları Konseyi ve Küresel Göç Sözleşmesi gibi çeşitli uluslararası forum ve girişimlere yeniden dönüş yapılacağını belirtmişti. Asya ve Avrupa'daki ülkeleri Washington'un bir kez daha müttefik olarak görülebileceğine ikna etmek için dış politikada 40 yılı aşkın süredir kurduğu derin bağlardan yararlanacağını ifade etmişti. (Power, 2021)

Tüm bu söylemler ne kadar önemli olsa da Biden'ın sadece dış politikada verdiği sözler için seçilmediği bir gerçek. Obama başkanlık ofisini terk ettiğinden beri çok şey değişti. Dünya genelinde demokrasi düşüşe geçerken, aşırı sağa yönelim, otoriter rejim sayısı, yargı ve medya üzerindeki siyasi kontrol arttı. Bu nedenle, Trump yönetiminin çok taraflılık ve demokrasi açısından yarattığı hayal kırıklığı bir gecede ortadan kalkmayacak, ilişkilerin onarımı zaman alacaktır. Sonuçlara bakıldığında 70 milyondan fazla kişi Trump'ın ortaya koyduğu popülist söylemi isteyerek benimsedi ve bunun 4 yıl daha sürmesini istedi. Bu durum ABD'nin dünya lideri ola-

rak güvenilebilirliğini sarstı. Bu nedenle başkan olarak Biden'ın halkın desteğini genişletmek için önceliği iç politikada COVID-19 ile Obamacare sağlık sistemini genişleterek mücadele etmek, bozulan ekonominin canlanmasını sağlamak ve sivil hak ve özgürlükleri genişletmek olacaktır. İzlenecek olan bu politikaların elbette dış politikaya da yansımaları olacak, Çin, Rusya gibi otoriter rejimlerin karşısında ABD'nin savunduğu demokrasi, açık piyasa ekonomisi ve fırsat eşitliğinin önemi vurgulanacaktır.

Transatlantik İttifaktan Beklentiler

Transatlantik ittifak açısından bakıldığında ise iki taraf içinde öncelikli konunun pandemi ve iklim değişikliği ile mücadele etmede strateji koordinasyonunun sağlanması olması beklenilmektedir. Başkanlığının ilk döneminde AB ile beraber aşılardan adil dağıtılmasının yanı sıra pandeminin yarattığı küresel ekonomide yaşanan gerilemelere de uluslararası yanıtın verilmesinde beraber hareket etmeleri kilit önem taşımaktadır. NATO konusunda Avrupalı diplomatlar, Demokrat bir başkanın ABD'nin 5. Maddeye olan bağlılığını ifade ederek, AB ile güvenlik ve savunma iş birliğini daha fazla destekleyeceğini öngörmektedirler. Yakın transatlantik iş birliği, yalnızca İran'la son dönemlerde artan gerginliği azaltmak için değil, aynı zamanda nükleer ve füze programlarını ele alan yeni bir çerçevenin müzakereler-

rini hazırlamak ve yürütmek için de önemini korumaktadır.

Çin konusunda ise AB her ne kadar kendi yolunu izleyeceğini (My Way) belirttiği Sinatra doktrinini savunsa da bu yolun Biden yönetiminde ABD ile kesiştiği bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. 28 Eylül'de AB ve Çin arasında gerçekleşen zirvede Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel, Pekin'in Çin pazarına erişim sağlama ve devlete ait şirketlere verilen sübvansiyonları azaltma taahhütlerini yerine getirmediğini ve böylelikle Avrupalı şirketleri rekabet açısından dezavantajlı bir konuma yerleştirdiğini açıkça belirterek Çin'e karşı AB'nin tutumunu sertleştirmişti. Böylece oluşan koşullar, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri arasında verimli bir diyalog için olgunlaştı. Liderler çok taraflılığın esas alındığı iş birliği sağlanabilecek iklim değişikliği, COVID-19 ile mücadele gibi konularda Çin ile beraber hareket edebilecekleri, Çin'in aşırı üretim sonucunda küresel fiyatları baskılaması ve yerel üretimi kısıtlaması, teknoloji ve endüstriyel sektörlerde fikri mülkiyet hırsızlığı gibi AB ve ABD için endişe kaynağı oluşturan konularda birlikte duruş sergileyebileceği bir ortam oluşmuştur. Ayrıca Biden yönetimi ile beraber demokrasinin teşviki, insan hakları ve Orta Doğu barış süreci gibi konularda AB ile ortak tutum içinde olması beklenmektedir.

Sonuç

John Ikenberry gibi akademisyenler her ne kadar liberal uluslararası dü-

zenin sonunun geldiğini belirtmeler de Biden'ın seçilmesiyle düzenin tekrar tesisi için şartların oluştuğu bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat tek başına Biden'ın başkan seçilmesi AB'nin kendi sorunlarını çözmesi ve transatlantik ittifakın dönüşümü için yeterli değildir. ABD'nin AB'yi eleştirdiği konulardan biri olan NATO savunma harcamalarına yönelik AB'ye yapılan eleştiriler ilk defa Trump tarafından değil Obama döneminde de üstü kapalı olsa da dile getirilmişti. Buna rağmen bu dönem içinde AB stratejik özerklik hedefini gerçekleştirmek ve NATO ile uyumlu hale getirmek için çok az şey yaptı. AB bu kayıtsızlığının sonucunda güvenlik tehditlerini birlik olarak ciddiye almadığı yönünde eleştirilere maruz kaldı. AB'nin içinde bulunduğu kayıtsızlık Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya ve Malta gibi ülkelerin birliğin temel değerlerinden biri olan hukukun üstünlüğü ilkesini ihlal etmelerine izin veren bir hal aldı. Bu nedenle AB'nin politik ve stratejik bir aktör olarak kendisini göstermesinin ve Birliğin değerlerini ihlal eden ülkelere karşı hafif tehditlere başvurmayı bırakmasının zamanı geldi. Trump'ın başkanlığı bir dönem sürse bile aynı vizyona sahip başka bir başkanın seçilmemesinin garantisi olmadığı için kendi kaderini belirleyebilecek gerekli imkanlara ve kabiliyetlere sahip AB hem kendi sınırlarını korumada hem de transatlantik ittifak açısından büyük öneme sahip olacaktır.

AB'nin stratejik bir aktör olarak yer

alması siyasi olarak entegre olmasıyla bağlantılıdır. Bu konuda atılacak adımlar ne kadar gecikirse AB'nin siyasi olarak parçalanma riski de o kadar artacaktır. Stratejik olarak özerk bir AB, her ne kadar kişisel verilerin korunması, enerji politikaları gibi alanlarda ABD ile sorun yaşayabilse de bu sorunların çözülmesinde uzlaşılabilir olduğundan, ABD için esas tehdit AB'nin özerkliği değil, ABD'ye olan bağımlılığıdır. Bu nedenle siyasi olarak entegre olmuş ve stratejik açıdan önemli bir AB belirlenen kurallara uymak yerine kural koyan bir blok olarak ABD'nin gözünde kendi sınırlarındaki krizlere çözüm üretmeyen bir aktör olma algısını kırarak ve güvensizlikten sorumlulukların eşit paylaşıldığı bir dayanışmaya imkân tanıyacaktır.

Sözü Geçen Çalışmalar

Jr., J. R. (2020, March/April). Why America Must Lead Again. Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/usa/2020-01-23/why-america-must-lead-again>

Lazard, O. (2020, November 9). The World Is Tackling Climate Change, With or Without America. Carnegie Europe: <https://carnegieeurope.eu/2020/11/09/world-is-tackling-climate-change-with-or-without-america-pub-83160>

Power, S. (2021, June/February). The Can-Do Power. Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/arti>

cles/united-states/2020-11-20/samantha-power-can-do-power

Puglierin, J. (2020, September 28). Touching the elephant: European views of the transatlantic relationship. European Council on Foreign Affairs: https://ecfr.eu/article/commentary_touching_the_elephant_european_views_of_the_transatlantic_relati/

Röttgen, N. (2019, June 17). How to Save the Transatlantic Alliance :Waiting Out Trump Won't Be Enough. Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2019-06-17/how-save-transatlantic-alliance>

Shapiro, J., & Pardijs, D. (2017, September 21). The transatlantic meaning of Donald Trump: a US-EU Power Audit. European Council on Foreign Relations: https://ecfr.eu/publication/the_transatlantic_meaning_of_donald_trump_a_us_eu_power_audit7229/

Taylor, P. (2020, August 12). The old transatlantic relationship ain't coming back. POLITICO: <https://www.politico.eu/article/the-old-transatlantic-us-eu-relationship-aint-coming-back-joe-biden-donald-trump/>